

УДК [947.782+947.45]: 3431"564/65"

Рибак С. В.

СПРАВА ПРО ВБИВСТВО КНЯЗЯ ЯРОСЛАВА САНГУШКА (1564-1565) ЯК ПРИКЛАД КРИМІНАЛЬНОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У ВЕЛИКОМУ КНЯЗІВСТВІ ЛИТОВСЬКОМУ

У статті на прикладі справи про вбивство князя Ярослава Сангушка (1564-1565) досліджується, які процедури та правові норми використовувались у Великому князівстві Литовському в другій половині XVI ст. при розслідуванні вбивств.

В історії Великого князівства Литовського (ВКЛ) 60-х років XVI ст. можна виділити дві події, які значно вплинули на подальший її перебіг: це, з одного боку, підготовка королем Польського королівства і великим князем ВКЛ Сигізмундом Августом унії цих двох країн, що і була укладена 1569 р., і судова та законодавча реформа 1564-1566 рр., результати якої зафіксовано в II Литовському Статуті 1566 р. Юридичні реформи були зумовлені потребою вдосконалення норм Статуту 1529 р., який на той час вже був дещо застарілим, і політикою Сигізмунда, спрямованою на зближення Польського королівства та ВКЛ (за II Литовським Статутом судова система князівства вже нагадувала польську).

Саме на тлі таких подій і розслідувалось убивство Ярослава Сангушка - представника одного з найвпливовіших князівських родів Волині. Мета даного дослідження на основі конкретного, добре документованого кримінального випадку показати, які практики, норми використовувались у Великому князівстві Литовському при розслідуванні справ про вбивство. Особлива увага звертається на аналіз тих юридичних дій, які не можна пояснити, беручи до уваги виключно норми I Литовського Статуту.

Головними джерелами при написанні статті слугували матеріали, опубліковані в шостому томі серійного видання «Archiwum XX. Sanguszyw w Siawucie» (що містить документи, які стосуються даної справи, переважно грамоти Луцького гродського суду та великокняжої канцелярії), а також Литовський Статут 1529 р., на основі якого і здійснювалося правосуддя у ВКЛ до 1566р.

Подієвий бік даної кримінальної справи частково висвітлювався свого часу в праці Радзімінського «Monografia księzat Sanguszyw», яка не використовувалась при проведенні дослідження, оскільки, на жаль, не була нам доступна.

Нами були використані також праці вітчизняних дослідників В. Бутейко «Відоображення форм легітимного та іллегітимного насильства у правових поняттях Великого князівства Литовського» [1], в якій міститься детальна класифікація злочинів та покарань за литовськими статутами, та Н. Яковенко «Українська шляхта з кінця XV до середини XVII століття» [2], де певне місце відводиться поясненню особливостей князівського правового статусу. Не залишилися поза увагою й праці польських учених В. Кулішевича, П. Домбковського, К. Кораньї, в яких висвітлю-

ються окремі аспекти законодавства ВКЛ, та Ю. Бардаха «Historia państwa i prawa Polskiego» [3], що містить детальну інформацію про польську правову систему.

Кримінальна справа, про яку йтиметься, починалася так: 5 вересня 1564 р. луцький підстароста Андрій Русин отримав листа від князя Романа Сангушка, старости Житомирського [4, с. 231–232], в якому він прохав урядника терміново прибути в село Яровицю, де перебував князь. По прибутті Русина Роман повідомив, що в ніч з 4 на 5 вересня тут під час бенкету, влаштованого княгинєю Четвертинською, чотирма кулями було важко поранено його брата Ярослава. Це сталося, коли він вночі вийшов з будинку.

Шостого вересня слуга княгині Четвертинської Мартин Максимович повідомив підстарості інформацію про людину, яка могла вчинити цей злочин. Це був польський шляхтич, королівський дворянин [5] Валентій Желех, який перебував на Волині в той час на запрошення свого товариша, ротмістра господарського пана Мишки Варковського, і разом з ним відвідав бенкет у Яровиці, що тривав до глибокої ночі. За свідченням вищезгаданого Мартин Максимовича, в будинку якого зупинився шляхтич, Желех повернувся пізно вночі, взяв рушницю й разом зі своїми двома слугами залишив будинок. Повернувшись він за дві години перед світанком [4, с. 233].

Додаткову інформацію про те, що трапилось під час бенкету, можна отримати з листа Романа Сангушка до його тестя, великого гетьмана Григорія Ходкевича від 30 вересня 1564 р. Відповідно до цього листа, Желех прибув на бенкет близько 3-ї години ночі вже напідпитку. Коли він танцював, слуга Ярослава Сангушка Андрій Лушик штовхнув польського шляхтича, і між ними почалася бійка. Деякі інші присутні теж накинулись на Желеха. Зі слів Романа, його брат Ярослав втрутився, щоб захистити Желеха, а потім наказав своїм слугам, щоб вони провели пораненого шляхтича до будинку, де він зупинився [4, с. 245–246]. За версією Романа незрозуміле, чому і Ярослав був поранений [6].

8 вересня на прохання Романа Сангушка підстароста Андрій Русин прибув у село Чернчичі, де лежав поранений князь. Останній офіційно підтвердив, що напад на нього здійснив Валентій Желех. Через кілька днів Ярослав помер, таким чином, справа про нічний напад перетворилася на справу про вбивство представника одного з найбагатших князівських родів Великого князівства Литовського.

Судом першої інстанції у кримінальних справах для шляхти у Великому князівстві був суд

старости. За законами князівства, для засвідчення факту злочину запрошувався спеціальний судовий урядовець, виж, який мав оглянути місце злочину і рани постраждалого [7, розд. 7, арт. 2]. Проте в даному випадку функції вижа, про що згадувалось раніше, виконав урядовець вищого рангу, підстароста Андрій Русин, що було зумовлено високим соціальним статусом Сангушків [8].

Відповідно до юридичних норм ВКЛ судова справа могла розглядатися в суді лише за наявності приватної особи, яка б висунула звинувачення, тобто сам факт злочину був ще недостатнім для початку офіційного розслідування. Як правило, цією особою була жертва правопорушення [9], а у випадку вбивства зацікавлена особа (наприклад, родич). Литовський Статут не визначає точно, хто мав право ініціювати процес. Не фіксується тут і те, що саме на позивача лягав обов'язок знайти вбивцю, організувати його виклик до суду і спробувати довести його провини, хоча насправді це мало місце в юридичній практиці. Позивач міг впливати на винесення вироку, міг ув'язнити підозрюваного і взяти участь у здійсненні покарання. У справі про вбивство Ярослава Сангушка ініціатором процесу став брат убитого Роман.

16 вересня князь Роман Сангушко здійснив спробу заарештувати Желеха, який у той час перебував у маєтку Михайла (Мишки) Варковського в Бородичах. Аби надати цій акції легітимності, Роман прибув туди з кількома поважними землевласниками і вижем Михном Лебедевичем. Мишка не дозволив арештувати шляхтича, проте між ним та князем було укладено заруку в розмірі ста тисяч кіп [12] грошів литовських, відповідно до якої Мишка зобов'язувався залишити Желеха в своєму маєтку, доки не почнеться судовий розгляд [4, с. 237–239].

Аналіз відповідних юридичних норм ВКЛ дає підстави вважати, що спроба арешту Валентія Желеха не була легітимною. За Статутом, якщо проти шляхтича починалося розслідування, позов до суду йому мав доставити виж; якби підозрюваний не з'явився до суду, виж мав повторно здійснити свою місію. Якщо шляхтич і на цей раз не з'являвся, за ним посилався дїтський, який і мав доставити його до суду [7, розд. 6, арт. (4) 3]. У нашому ж випадку немає жодних свідчень, що Желеху відправляли позов, натомість відразу ж після смерті Ярослава було здійснено спробу арешту. Отже, незгоду Мишки видати Желеха можна вважати цілком легітимною.

18 вересня, після невдалої спроби арештувати підозрюваного, Роман офіційно звернувся до

луцького підстарости з проханням допомогти в арешті шляхтича. Як зазначалося вище, спеціальний урядовець - дітський - мав доставити підозрюваного до суду. Проте статус загиблого був настільки високим, що підстароста особисто, у супроводі кількох панів, прибув з цією метою 21 вересня до Бородичів. Однак виявилось, що Желех уже виїхав з маєтку.

Наприкінці вересня, як вже згадувалося, князь Роман пише листа до тестя, великого гетьмана Григорія Ходкевича. Назвавши вбивцею Ярослава Валентія Желеха, він попросив Ходкевича посприяти здійсненню правосуддя, звернувшись у цій справі до великого князя Сигізмунда [4, с. 243-245].

Останній документ, який стосується «досудової» фази справи про вбивство Ярослава Сангушка, датується 7 листопада 1564 р. Це - зізнання холмського возного (Польське королівство) Анджей Ліпенського, який разом з двома шляхтичами засвідчив той факт, що бачив рани Ярослава, і подав опис цих ран. Крім того, він визнав Желеха винним у скоєнні злочину [4, с. 246-247]. І це при тому, що суд ще не відбувся, а прямих свідчень про вину шляхтича не було!

Важко сказати, які причини спонукали Романа звернутись до холмського возного. Можливо, князь передбачав певні проблеми під час майбутнього судового розгляду, які могли виникнути через те, що Желех був підданим Корони, тобто звинувачувався у здійсненні злочину в іншій країні. За відсутності чітких «міжнародних» норм щодо таких випадків було б дуже важко притягнути його до відповідальності. Тому Роман ініціював обидві юридичні процедури - і литовську, і польську.

Відповідно до Волинського привілею 1547 р., судовий розгляд справ, що стосувалися князівських родів, зем'ян та шляхти Волині мав здійснювати староста разом з людьми «доброї» репутації [14, с. 366]. Проте статус Сангушків мав свої особливості. Відповідно до давньої традиції, група так званих «княжат головних», до яких належали Сангушки, мала право вести своє власне військо під своїм гербом, брати участь у засіданнях великокняжої ради незалежно від їхніх посад і, що найважливіше в даному випадку, підлягала судові не старости, а прямій юрисдикції великого князя [2, с. 102]. Таким чином, Роман Сангушко, обминаючи локальний суд, звернувся до найвищої юридичної влади країни в справі стосовно вбивства свого брата. Цією владою був великий князь Сигізмунд Август, і власне від його імені Мишкові Варковському був надісланий мандат, який зобов'язав його доставити Же-

леха в Пйотркув, де на той час перебував великий князь. Мишка прибув, але без Желеха.

24 листопада 1564 р. відбулося перше слухання справи у великокняжому суді. Головним на ньому стало питання легітимності заруки. Мишка Варковський захищав своє право не видавати Желеха князю Роману під час першої спроби арешту, оскільки провина шляхтича зовсім не була такою очевидною, і він, Желех, був особою «доброї» репутації. Мишка визнав сам факт заруки, проте, на його думку, вона не мала юридичної сили, оскільки було порушено процедуру її укладення. За його словами, його розмова з Романом була приватною, ніхто не був її свідком, а тому вона не могла мати жодних юридичних наслідків (тут маємо справу із нормою звичаєвого права, оскільки процедура укладання заруки в I Литовському Статуті детально не описана). Крім того, за словами Мишки, він не погодився на укладання заруки у сумі 100 тисяч кіп грошів. Він стверджував, що князь Роман просив його не захищати Желеха, утримуючи в своєму будинку, з чим Мишка погодився - наступного дня він попросив польського шляхтича залишити маєток. Варковський також стверджував, що особи, які супроводжували Романа, були слугами князя (при цьому Мишка згадав ім'я Федора Воютинського, який служив Роману вже близько 3-х років), а тому не могли вважатись гідними довіри свідками [4, с. 252-255].

Роман Сангушко подав докази на користь правомірності заруки. Він показав листа від луцького підстарости Андрія Русина, в якому той підтвердив, що під час поїздки до Мишки князя супроводжував виж Михно Лебедевич, від свідків, які підтвердили факт укладення заруки, а також витяг з гродських книг про цю ж заруку. Звинувачення у тому, що свідки були його слугами, Роман відкинув. При цьому від імені князя і пана Мишки було надіслано позов хорунжому Волинської землі Микиті Сербину, який мав засвідчити, чи справді серед людей, які супроводжували князя при спробі арешту Желеха, були слуги Сангушка (на жаль, ні в цьому листі, ні в пізніших документах з архіву Сангушків, які стосуються даної кримінальної справи, не зазначається, яку інформацію надав хорунжий).

Великокняжий суд визнав аргументи князя більш переконливими. Рішенням від 4 грудня 1564 р. Мишка Варковський був зобов'язаний доставити Желеха в суд через 12 тижнів. У разі невиконання цієї вимоги, йому надавався додатковий час, щоб знайти шляхтича. Якщо Мишка тричі не виконає зобов'язання, він має сплатити суму заруки до скарбниці [4, с. 255-257].

За рішенням суду на Волинь було направлено двох представників великого князя для з'ясування обставин злочину [15]. Польське королівство представляв Якуб Пенковський, а князівство - Василь Верига (обстава, яка, можливо, свідчить про більш широкий політичний контекст: 60-ті роки XVI ст.- це час інтенсивної підготовки нового польсько-литовського союзу, яку провадив Сигізмунд II Август; як відомо, він закінчився укладенням Люблінської унії 1569 р.). Підставою для їхньої місії було поширення чуток, нібито Валентій Желех не був винний у смерті князя Ярослава. Ще під час судового розслідування Мишка Варковський згадував, що коли він уперше дізнався про напад на Сангушка, то «деякі люди» говорили, що князь поранив сам себе, а інші - що його поранив власний слуга. Були у цій справі й інші неясності. За словами того ж Мишки, коли підстароста Андрій Русин прибув у Яровицю, він не знайшов там слідів, які б вказували на місце, звідки в Ярослава стріляли (що суперечить документальним свідченням самого Русина про те, що він таки знайшов це місце, де на дошках будівлі були сліди від куль та спаленого пороху). Завданням представників великого князя було перевірити ці чутки. Вони оглянули тіло померлого і переконалися в тому, що він не міг сам себе поранити, тобто підтвердили свідчення підстарости й зробили висновок, що поранення князя було наслідком спланованого замаху на його життя [4, с. 259].

Наступне слухання справи відбулось 16 березня 1565 р. у Вільні. Цього разу Валентій Желех був присутній. Роман через свого адвоката Мартина Межинського звинуватив шляхтича у вбивстві Ярослава, стверджуючи, що Желех був схоплений на гарячому в маєтку Мишки Варковського, який тоді перешкодив арешту підсудного. Желех, у свою чергу, через свого представника Миколая Кумельського заперечив провину, проте відмовився відповідати на будь-які запитання, мотивуючи це тим, що він є підданим польського короля, а тому і судитись має відповідно до польських законів; своє доставлення до суду Мишкою він вважав незаконним, оскільки поняття заруки в польській юридичній практиці було відсутнє. На прохання Желеха подальше слухання справи було відкладено: він хотів проконсультуватися зі своїми приятелями [4, с. 263-264].

Відмову Желеха судитись за литовськими законами важко вважати незаконною. Злочин відбувся у ВКЛ, проте Статут 1529 р. не визначає, як має відбуватися суд, коли в справі замішаний іноземний шляхтич (згідно з литовськими зако-

нами, поляки нічим не відрізнялися за своїм юридичним статусом від інших іноземців [16, с. 83]). Лише II Литовський Статут проголосив виключне застосування статутних норм щодо всіх злочинів, які сталися на території ВКЛ [16, с. 93].

Наступне засідання суду відбулося 25 квітня 1565 р. в Пйотркові. Желех знову відмовився відповідати на звинувачення, використовуючи згадані вище аргументи. Адвокат Романа не визнав цю відмову правомірною, оскільки злочин був здійснений на Волині, а тому мав розслідуватися за литовськими законами; крім того, на його думку, Желех уже самою своєю появою у суді відповідно до литовської судової процедури визнав свою підсудність за звичаєм ВКЛ (хоча, як зазначалось вище, такої норми в I Литовському Статуті нема). Адвокат Романа стверджував, що арештувати Желеха намагалися вже через три години після здійснення злочину і що він був захоплений *deprehensus in manuali facto*, тобто «на гарячому». Дане формулювання є дещо несподіваним: *deprehensus in manuali facto* означає, що злочинець був заарештований на місці злочину в момент його здійснення або безпосередньо після нього. Матеріали ж Луцького гродського суду свідчать, що перша спроба арешту була здійснена аж 16 вересня, тобто через два тижні після нападу на князя; причому не на місці злочину, а в маєтку Мишки Варковського, де перебував Желех. Останній на суді заперечив, що був захоплений *deprehensus in manuali facto* [4, с. 266].

Варто додати, що на це засідання Роман Сангушко на доказ убивства привіз тіло брата, і Сигізмунд Август дав дозвіл нарешті його поховати.

Можна лише здогадуватись, чому Желех наполягав на своєму праві судитися за польськими законами. Чи було це для нього лише справою честі? Вбивство князя не могло також трактуватися як убивство під час сварки, яке у Великому князівстві після 1551 р. каралось ув'язненням [1, с. 37] (адже злочин стався вже після сварки, і князь був поранений із засідки). Крім того, це не було й формою кровної помсти, яка дозволялась у Польському королівстві при дотриманні певної процедури [17]. В законодавстві як ВКЛ, так і Польського королівства вбивство, коли б воно справді трапилося за версією Романа Сангушка, мало б розглядатись як сплановане і каратись смертним вироком. Крім основної форми покарання, з маєтку злочинця родичам померлого сплачувалась грошова компенсація - головщи́на. Майже в усіх записах Луцьких гродських книг і документах князівської канцелярії, що стосувались даної кримінальної справи, згадувалося, що

Ярослав зазнав несподіваного нападу із засідки вночі. Тобто обставини злочину вказували на те, що вбивця мав бути покараний найбільш суворо.

Великий князь відклав винесення остаточного вироку на 8 тижнів, коли всі учасники процесу мали з'явитись під загрозою втрати шляхетства. Проте спочатку для остаточного з'ясування обставин злочину призначалося *scrutinium* - спеціальна слідча процедура дізнання, яку проводили направлені королем представники на місці злочину (ця процедура не згадується в Статуті, джерелом для неї є польське законодавство, де вона застосовувалась при розслідуванні найтяжчих злочинів [3, с. 206]).

Відповідно до запису в Луцьких гродських книгах від 5 червня 1565 р., спочатку *scrutinium* проходило у Луцьку, де в той час відбувався сеймик Волинської землі, а потім в Яровиці [4, с. 271-273]. Було опитано ряд свідків, що були присутні на бенкеті княгині Четвертинської, і вони повідомили деяку додаткову інформацію. Мартин Максимович, в будинку якого зупинявся Желех, у цілому підтвердив свої попередні свідчення, але цього разу чомусь не згадав про те, що коли вночі після сварки на бенкеті шляхтич залишав зі своїми слугами будинок, він узяв із собою зброю. Загалом королівським представникам так і не вдалось отримати переконливі свідчення на користь того, що саме Желех був убивцею.

Роман Сангушко побоювався, що Желех спробує уникнути відповідальності. На його прохання коронний канцлер Валентій Дембинський привів шляхтича до присяги, відповідно до якої останній мав перебувати при королівському дворі і бути присутнім при винесенні вироку. Засідання суду відбулось 13 листопада, проте Валентій Желех зник! Винесення вироку з цієї причини було відкладене, і шляхтич таким чином отримав ще один шанс довести свою непричетність до вбивства Ярослава Сангушка.

Останнє засідання відбулося 1 грудня 1565 р. Відповідно до усталеної процедури, Желеха викликали три рази, проте «він не з'явився, не надав ніякої інформації про себе, і ніхто не відповів від його імені». Рішення суду було таким: неповагою в суді у призначений час Валентій Желех визнав свою провину в усьому, в чому його звинувачували [18], а відтак - засуджений до смертної кари за вбивство князя Ярослава Сангушка. Окрім того, оскільки Желех порушив присягу, його оголошували позбавленим честі, банітом, тобто вигнанцем, якого кожен житель країни мав право убити. Роман Сангушко призначався виконавцем королівського вироку [4, с. 280-281].

Втеча Желеха свідчить про те, що шляхтич вважав невисокими свої шанси виграти кримінальну справу. Ризик смертного вироку був великим. Можливо, вирішивши втекти, Желех розраховував на існуючу в польському законодавстві норму, що походила з римської концепції права: коли убивці вдавалось уникнути правосуддя протягом десяти років, його вже не могли стратити, а якщо протягом 20 років - з нього взагалі знімалось покарання [3, с. 188].

Розслідування вбивства Ярослава Сангушка тривало більше року. Воно включало цілий комплекс процедур, що передбачали збирання та перевірку письмових й усних свідчень учасників процесу. Мабуть, у цій справі було багато неясного для великого князя та його ради, на що вказує хоча б той факт, що представників двору двічі відправляли на місце злочину для з'ясування його обставин. Навіть остаточний судовий вирок не проливає достатньо світла на те, що насправді трапилось у ніч з 4 на 5 вересня 1564 р. в Яровиці. Проте власні слова Ярослава, записані луцьким підстаростою, відмова Желеха давати свідчення в суді великого князя, його зникнення, а також деякі інші непрямі докази вказують на те, що саме цей шляхтич був особою, яка смертельно поранила князя. У будь-якому разі, відсутність підозрюваного під час останнього засідання суду поклала край спекуляціям з приводу його провини: відповідно до юридичних норм Великого князівства Литовського Валентія Желеха було визнано винним.

На основі аналізу справи про вбивство князя Ярослава Сангушка можна зробити кілька висновків щодо особливостей кримінального розслідування у Великому князівстві Литовському в 60-ті роки XVI ст.

По-перше, цілком виразно постає взаємодоповнюваність писаного та звичаєвого права, що можна побачити хоча б на прикладі процедури укладання заруки, яка, не будучи детально висвітленою в Статуті, все ж істотно вплинула на перебіг розгляду справи. Перший Литовський Статут відіграв велику роль в уніфікації законодавства ВКЛ та в усталенні правових норм у князівстві. Проте ці норми ще не були настільки вичерпними, щоб стати основою для всього розмаїття юридичної практики. Недосконалість Статуту простежується, зокрема, на прикладі суперечки між Романом Сангушком та Валентієм Желехом щодо того, за якими ж законами має розглядатися справа: литовськими чи польськими. Ця недосконалість разом з тим давала простір приватній ініціативі, спрямованій на досягнення бажаного для сторони судового рішення

(йдеться перш за все про залучення до справи князем Романом холмського підстарости і започаткування у такий спосіб ще й «польської» слідчої процедури).

По-друге, на основі аналізу справи можемо помітити, що при розслідуванні злочинів, здійснених на території ВКЛ, могли застосовуватись норми польського права, як це мало місце, наприклад, у випадку застосування процедури *scrutinium*, не згадуваної в Статуті.

Врешті, по-третє, неважко помітити, що на перебіг розслідування впливав статус князя Романа Сангушка. За умов, коли величезну роль у суспільних відносинах відігравали персональні та клієнтарні зв'язки, саме вони вплинули й на розслідування даної справи, що підтверджується і фактом написання князем Романом листа своєму тестю, великому гетьману Григорію Ходкевичу, з приводу вбивства, і твердженням Мишки Варковського про незаконність свідчень осіб, які супроводжували князя Романа під час пер-

шої спроби арешту Желеха, оскільки деякі з них нібито були його слугами. Проте дослідити справжню роль особистих зв'язків у цій та інших кримінальних справах можливо лише при залученні значно ширшого кола джерел, які виходять за межі цього конкретного юридичного випадку.

У процесі дослідження юридичних практик, що застосовувалися при розслідуванні вбивства князя Ярослава, виникає низка питань, а саме: коли і в яких випадках для розслідування злочинів, здійснених на території ВКЛ, почали використовувати процедуру *scrutinium*; чи вплинула дана справа на появу в II Литовському Статуті (1566) норми про територіальну підсудність злочинця; чи мали місце раніше, до 1564 р., прецеденти залучення польських возних до розслідування злочинів на території ВКЛ; коли вперше для розслідування вбивств великий князь почав відправляти на місце злочину комісію в складі представників і ВКЛ, і Корони тощо. Будь-яке з перелічених питань може стати темою окремого дослідження.

1. Бутейко В. Відображення форм легітимного та іллегітимного насильства у правових поняттях Великого князівства Литовського (на матеріалах Литовських Статутів 1529, 1566, 1588 років) // Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів, - К.: Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, 1999. — Т. 3.- С. 35-75.
2. Яковенко Н. Українська шляхта з кінця XV до середини XVII століття.- К.: Наук, думка, 1993.- 416 с.
3. Bardach J. Historia państwa i prawa Polskiego.- Warszawa: Państwowe wydawnictwo naukowe, 1957- Т. II- 506 s.
4. Archiwum XX. Sanguszków w Sławucie. Radziwiński, red.- Kraków: Z drukarni zakładu narodowego im. Osslińskich pod zarządem Karola Jasińskiego, 1910.- Т. 6.- 305 s.
5. Королівський дворянин належав до королівського почету. Він міг бути посланцем, королівським охоронцем або виконувати деякі адміністративні функції. Під час війни входив до спеціального військового підрозділу - гуфу. Як правило, це був юнак шляхетського походження.
6. Дещо іншу версію подій подав пізніше, вже під час королівського суду, Мишка. За його словами, саме Ярослав намовив свого слугу штовхнути Желеха, а потім і сам взяв участь у його побитті.
7. Статут Великого Князства Литовского 1529 года / Ред. К. И. Яблонские.- Минск: Изд-во Академии наук БССР, 1960.- 253 с.
8. Підстароста - особа, призначена старостою; виконував функції старости за його відсутності, безпосередньо керував здійсненням правосуддя у повіті.
9. Дану норму можна вважати загальноєвропейською [10, с. 3]. Проте в пізньому середньовіччі в Західній Європі вона почала витіснятись «інквізиційним» принципом початку судової справи, відповідно до якого наявність приватної особи-ініціатора розслідування вже не була обов'язковою (докладніше про це див. [11, с. 4-17]).
10. Koranyi K. O niektórych postanowieniach karnych statutu litewskiego z r. 1529.- Wilno: Zakłady graficzne «Znicz».
11. Ullmann W. Some medieval principles of criminal procedure // Jurisprudence in the Middle Ages.- London: Variorum reprints, 1980.-Р. 1-17.
12. Копа - 60 грошів литовських. Таким чином, заруку було укладено на 6 000 000 грошів. Це величезна сума; для порівняння: за вбивство селянина шляхтич платив головизну у розмірі 10 кіп, за вбивство невільної людини - 5 кіп [5, розд. XI ст. (4) 3]. У 1566 р. був прийнятий II Литовський Статут, відповідно до якого максимальна сума заруки встановлювалась у розмірі 2000 кіп, хоча на практиці ця сума могла бути дещо більшою [13, с. 57-58].
13. Kuliszewicz W. Zaruka (vadiura) w prawie litewskim XV—XVII wieku.- Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 1993.- 193 s.
14. Привилей всей земли Волынской на права и вольности их // Любавский М. К. Очерк истории Литовско-Русского государства до Люблинской унии включительно.- The Hague: Europe Printing, 1966- С. 365-367.
15. Як уже згадувалось раніше, за нормами ВКЛ юридичні процедури ініціювались приватною особою. Проте на прикладі відправлення королівських комісарів на Волинь видно, як даний принцип доповнювався «інквізиційною» процедурою, коли судова влада здійснювала певні заходи з власної ініціативи.
16. Dąbkowski P. Stanowisko cudzoziemców w prawie litewskim w drugiej połowie XV i w XVI wieku (1447-1588) // Studya nad historią prawa Polskiego.- Lwów: Drukarnia uniwersytetu Jagiell., 1913.-Т. 5.-Zes. 2.- S. 65-149.
17. У XVI ст. вбивство в результаті кровної помсти у Польщі стало підкарним. Проте, якщо дотримувались певні формальності, то вбивцю не страчували, а ув'язнювали у вежі на термін 1 рік і 6 місяців. Однією з таких формальностей було надсилання спеціального документа (*odpowiedzi*), через возного, якого супроводжувало кілька шляхтичів, особі, що образила шляхетську гідність автора цього документа; *odpowiedź* містила оголошення кровної помсти, її здійснення було легітимним протягом 6 місяців з часу доставки документа до місця призначення [3, с. 184].
18. У I Литовському Статуті ця норма стосується випадків суперечок з приводу поземельної власності: якщо звинувачений не відвідував засідання суду всупереч наказу великого князя, позивач отримував право володіння його власністю. Таким самим було покарання, якщо звинувачений не виконував розпорядження воеводи чи урядника з'явитись в суді [5, розд. VI, ст. (4) 3]. У Статуті не згадується про застосування норми у випадках убивства, проте очевидно, що межі її використання в XVI ст. розширились.

S. Rybak

**PRINCE YAROSLAV SANGUSHKO'S MURDER CASE (1564-1565)
AS AN EXAMPLE OF THE CRIMINAL INVESTIGATION IN THE GRAND
DUCHY OF LITHUANIA ON THE EVE OF THE LUBLIN UNION**

In this article norms and procedures are analyzed that were used in conducting a murder investigation in the Grand Duchy of Lithuania in the second half of the 16th century. It is done on the example of Prince Yaroslav Sangushko's murder case documentation (1564-1565).